

N. PÁL JÓZSEF

Tankönyv - amnéziában szenvedőknek

SZÖRÉNYI LÁSZLÓ: DELFINÁRIUM

Valamikor a nyolcvanas esztendő első felében történt – talán 1983 őszén. Szörényi László prózatörténeti szakszemináriumot vezetett az Eötvös-kollégiumban, de oly módon, hogy az órákon még véletlenül sem lehetett fölfedezni a „hivatalos” egyetemi stúdiumok légkörét. A foglalkozások általában késő este kezdődtek, s volt alkalom, hogy a másnapba nyúltak. Miközben a társaság önfeledt jókedvvel lubickolt a semmihez nem hasonlítható szellemi milióban (a kényesebbje meg odaadó türelemmel fulladozott a cigarettafüstben), a szomszédos szobák lakói gyakorta átkozódhattak, mivel a gyakran harsogó röhögés (ebben is a tanár úr volt a fő szólam) föl-fölverte a Ménesi út nyugalmát. Aki csak hallgatózott a folyosón, teljességgel komolytalannak gondolhatta az egészet, pedig – hogy, hogy nem – aligha volt óra, amelyre annyit készültünk, s amelyen annyit tanultunk volna, mint ezen. Szörényi leginkább a „túrt” kategóriába sorolt prózaírókkal (Mészöly, Esterházy, Grendel, Lengyel Péter, Nádas) ismertetett meg bennünket (sokszor személyükben is), s a leginkább figyelemfölvívó az volt, hogy ezeknek az – akkor még izmosan létező protokoll szerint sehonnani esztétizáló, a (főleg szocialista) hagyományokat felrúgó, a „reménytelenséget elontologizáló” – szerzőknek a műveit a magyar irodalomtörténet és a nemzettudat legnemesebb tradícióival kötötte össze folyvást. Agykápráztató volt, amit nyújtott. Legendás műveltségét (tucatnyi vagy inkább másfél tucatnyi nyelvet ismer – az az érzésem: néha maga sem tudja, hogy mennyit) idő múltán megszokott ténynek vettük, de én még embert nem láttam, aki a művek műfaji, szerkezeti, irodalomtörténeti, eszmetörténeti és még isten tudja, milyen vonatkozásait oly szakértelemmel lett volna képes fölfejtetni, mint ő, két-háromezer esztendőt átfogva az időben s persze térben, az Atlanti-óceántól, mondjuk, a perzsa világig. Valószínűleg Szörényi ma is az egyetlen irodalomtörténészünk, aki képes az egész magyar irodalom történetét tudósi alaposággal átfogni, talán még megírni is képes lenne. Legnagyobb sikerét azonban – ott az órán – mégsem a szaktudományával érte el.

Történt egyszer, hogy miközben jól elkerített és kellően kicifrázott mondatokkal „osztotta ki” az elvtársi irodalompolitikát, előhúzott egy gépelt irományt, és az asztalra dobta. Mondta, hogy most már ügyis hiába házal vele ide meg oda (a régi Mozgó Világot éppen kivégezték), legalább mi ismerjük meg. Úgy emlékszem, valamennyit föl is olvasott belőle, aztán nálunk hagyta egy hétre (vagy kettőre). A kézirat persze kézről kézre járt, a hatás frenetikus volt, akadt hallgató, aki kisvártatva fejből idézte a kacagtató fordulatokat a zuhanyzóban. A szó szerinti valóságában értelmünkbe vágó gondról ilyen ragyogó elmeéllé és gyilkos szellemességgel szólni: ez számunkra addig elképzelhetetlen volt, erre csak – ezt gyorsan eldöntöttük – Szörényi lehetett képes. Miközben például a „tudja a hintalófasz” fordulatra gondolván talán még álmunkban is képesek voltunk felvihogni, rájöhattünk, hogy – ha csak szűk körben is – itt valami visszavonhatatlan dolog történt: nevetségessé válva semmisült meg a lelkünkben az a bornírtan szemforgató szellemi-hatalmi viszonyrendszer, ami ellen jobbra remények nélkül morgolódtunk – noha akkor még nem is ismertük Kossuth Lajos azon sorait, amiket a szerző később a tanulmány elé írt bevezetőben idézett. („Egy egész nemzet megvetését, átkát ki tudják állni némely emberek, látjuk mindennap, de egy nemzet egyetemes kacaját talán mégsem bírnák kiállni.”) Az *Ars Mutilandi Hungarica* (A csonkítás mestersége magyar módra) című tanulmány – akkor még rövidebb volt – nemcsak „felszabadított” bennünket, segített arra is végképp rádöbbseni, hogy hol élünk, s megismertetett egy magatartással, amelyről addig azt sem tudtuk, hogy létezhet ilyen egyáltalán. Azzal a magatartással – ezt aztán, aki akarja, tudósinak vagy szakmainak is nevezheti, bár szerintem ez nem fontos –, ami valószínűleg a Szörényi-féle jelenség lényege is.

Szörényi Lászlóban a kivételes olvasottság, a sohasem szemfényvesztően blöffölő asszociációs készség, a remek humorérzék és a szókimondó vaskosság meghökkentően eredeti szimbiózisban él egymással, de amit én a legfontosabbnak – mondhatnám, az emberi és a tudósi személyiség magvának – vélek, az a valószínűleg épségben megtartott (vele született?) szellemi és erkölcsi magatartás. Gyakran és joggal mondjuk el, hogy mindannyian ugyanabban a világban voltunk kénytelenek fölnőni, s a „létezett szocializmus” valamennyiünk tudatát, reflexeit – így vagy úgy – megfertőzte, megérintette, befolyásolta, torzította stb. Lelkes vagy ridegen számító hatalmaskodók, odaadó balekok, kiábrándult talajvesztők, tehetetlenül vicсорító meg nem békülő éltek s haltak ebben a még mindig csak letűnni látszó rendszerben, miközben Szörényi úgy járt-kelt fölötte (mellette?) az egésznek, hogy nemcsak tökéletesen átlátta annak minéműségét, hanem még (joggal) otthon is érezte magát. Mert nem hosszú vajúdas során kiküzdött módi volt az ő antikommunizmusa, mint többeknek a később „átmenetileg” megtértek közül, nem is tetten érhetően görcsös, a tudatot beszűkítő, emocionális-indulati, hanem valami olyasmi, ahogyan levegőt vesz az ember. Az „elvtársakban” egy nem e világra való (mutáns?) emberfaját látott már eszmélkedése óta, s miközben az 1945 utáni rendnek szinte mindent sikerült szétvernie, ami egy nemzet tudatának és jellemformáló tradíciójának az átörökítéséhez fontos, az ő lényét ez az embert és a közösséget egyként porlasztó légkör mintha meg sem érintette volna. Azt nem tudom pontosan, hogy a család és a fölnevelő szűkebb környezet mennyiben determinálta a személyiség ily mérvű integritását (valószínűleg nagyon), de abban biztos vagyok, hogy a nyilván nem az állami oktatás jóvoltából megszerzett tudás harmóniába került a tradíció és az emberi tartás meghatározta szereptudattal, s később – mindez együtt – már áthatolhatatlan védelmet jelentett mindenfajta szellemi vagy morális fertőzéssel szemben. Jó nagyot mondok, de szerintem a dolog úgy áll, hogy lényében, műveltségében (például a klasszikus nyelvek és kultúra ismeretében), szereptudatában Szörényi alighanem pontosan *azt a folytonosságot* volt képes megőrizni és átmenekíteni ebben az „önmagát tudatosan a hagyományokkal szemben, azok ellenére meghatározó rendszerben” (a *Szolga földben* című írásában fogalmaz így), amelyet ebből az országból időközben kivertek-kiloptak a – többek között – nemzeti méretű hülyítésre szegődött külső és belső hatalmasok. Szörényi László, az irodalomtörténész, a tanárember, a vitriolosan elegáns glosszák és pamfletek írója e ritka szerencsés (sajnos, legalább olyan *ritka*, mint amilyen *szerencsés*) történelmi jelenség emberi és tudósi demonstrációja volt és maradt a szememben.

Ez a tudás és „félelem nélküli” magatartás s az ebből következő, meg nem alkuvó módon gyilkos derű a valós forrásvidéke a „delfinológiai” tanulmánynak, s azt hiszem, javarészt az ehhez kapcsolható, „zseniálisan sietős” alkatból fakad az a tény is, amit szaktársai úgy szoktak megfogalmazni, hogy Szörényi szétszórja, elaprózza magát, hogy nem igazán írja meg a „nagy” műveit. Ebben lehet is igazság a szaktudomány felől nézvést – Orlovsky Géza például okkal emlegette föl legutóbb a BUKSZ-beli, tanulmányértékű recenziójában, hogy megírhatná már legalább a nemzeti epika formálódásának a történetét. Szemére vethetik azt is, hogy „komoly” ember nem szokott Ifjúsági Magazint, Nők Lapját meg úttörősebkönyveket forgatni, de én úgy gondolom, hogy a szerző tanulmányainak vonatkoztatási rendszere oly gazdag (elég egymás mellé tenni a *Memoria Hungarorum* és a „*Múltaddal valamit kezdeni*” című gyűjteményeket), hogy abból nagyjából több század – a XVI.-tól a XX.-ig – irodalom- és eszmetörténete rekonstruálható, a modernebb kori nemzettudat XVIII. századi előzményeit föltáró *Hunok és jezsuiták* (1993) meg szerintem elég „nagy” mű, hiába tanulmánygyűjtemény formailag. Szörényi, mint bármely „egy tömbből” faragott ember, mindig „ugyanarról” ír, különböző műfajokban és különböző témák, jelenségek ürügyén. Értelmiségi létformájának és szereptudatának megfelelően a nemzet tudatát igyekszik helyreállítani, vagyis azt, ami benne, az emberben épen megmaradt. Hogy az irodalomtudománynak (és az életnek) ez a „haszonelvű” – morális megfontolásoktól is determinált – szemlélete manapság nem igazán tűnik elvontan szakszerűnek? Bizony ennek oka is pontosan az, ami ellen a szerző hadakozik: a lyukassá vált erkölcsi és történelmi emlékezet.

Ez az alcíme szerint „filológiai groteszkeket” adó kötet sem a divatos elméleti agytornákat hajszoló, mindenáron szaktudósnak látszani akaró ember munkája – bár meg kell hagyni, a bevezető legendás tanulmány filológiai teljesítménynek sem akármilyen –, ám ez engem nem is nagyon érdekel. A gyűjtemény

lelke az emlegetett, viszontagságos sorsú pamflet – végre az eredeti címe is megkerült –, a többi javarészt a pillanathoz kötött recenzió (például a Recskről készült filmről s a *Tetővált Sztálin* című könyvről szóló), vagy egy, a szellemi-politikai életünk bornírtan és nagyképűen ostoba jelenségét tárgyaló glossza, de valamennyinek ugyanaz a tudati-morális célzata, s valamennyit a fölényes tudású filológus jegyzi. (Persze ez a fölényes tudás is „megroggyanhat” néha. Szintén legendás időzavara miatt a szerző tán nem nézte át a korrektúrát, mert a szövegben túl sok a szedési hiba, az elírás. Kun Béla életrajzírójának keresztneve például nem Károly, hanem György, a nép által oly sok szeretettel eltűzelt Andics–Berei-féle Szabad Népek pedig 1956. november 16-án már nem jelent meg száma, csak november 6. és 11. között.) Jómagam a fogalomteremtő („delfinizálás”) tanulmányt nemcsak filológiai, de nemzettudati (!) szempontból is megkerülhetetlen alapműnek vélem, a többit pedig néha azzal a derűvel tudom olvasni ma is, mint annak idején (már amelyiket olvashattam, hiszen az 1989 előtt született glosszák tetemes részét „kéziratból” volt kénytelen közölni a szerző). Nem vagyok persze biztos benne, hogy ezzel a fiatalabb olvasó is így van, mint ahogy abban sem, hogy a Szörényi László-féle hangra és a múltat rekonstruáló, butaságot irtó igyekezetre vannak-e még fülek ebben a posztmodern mámorba zuhant, a mögöttünk felgyűlt időre való figyelést az érvényesülési alkalmakat gátlónak tudó országban.

Szörényi az irodalomtörténetet nemzeti tudománynak fogja föl. Azt a nemzetfölfogási hagyományt, amelyet ő is vall, Takáts József már 1991-ben leírta vele kapcsolatban a Holmi hasábjain, hozzátéve, hogy mindez tőle idegen. Mit tegyek, tőlem nem idegen. A „közelebbről meg nem határozott laikus patriotizmusról” nekem nincsenek túl jó tapasztalataim, s azt sem hiszem el (még Eötvös Józsefnek sem), hogy a nemzeti érzés eredendően és *törvénytörően* magában hordaná a „többség zsarnokságának” a jellemvonásait. Éppen Szörényi mondta el nagyon világosan a Takáts által is tüzetesen vizsgált tanulmányában (*Nemzet és lakosság*), hogy ha a „nemzet kizárólagos vallássá emelkedik: pusztító pogányság és fasizmus”, meg azt is, hogy „a nemzeti lét nem gátja, hanem feltétele az emberiségről, az ember voltunkról megszerezhető egyetemes tudásnak”. Azt elismerem, hogy a szerzőnek az a vitairata (első változata az Új Forrás nemzettudat-vitájára készült, még 1979–80 fordulóján) nem monografikus teljességű feldolgozás, de úgy vélem, a *Nemzeti hagyományokat*, a *Mobácsot* meg a *Parainesist* író Kölcsey Ferenc elég jó tanítómester, mind a mai napig. Szörényi a vallási vakbuzgóságot sem óhajtja piederesztálra emelni, csupán azt állítja, hogy „a nemzet sorsát hagyományosan bele lehetett kapcsolni – párhuzamok és analógiák révén – a bibliai üdvtörténetbe” legalább a romantika koráig, s hogy a lakosságot „etnikai azonosságában legszilárdabban a vallás rögzítette”. Az egyház szerepe a szekularizáció folyamatában persze megváltozott (a műveltség folyamatos teremtésének és áthagyományozásának szerepét például *át kéne* vennie az értelmiségnek és a pedagógiának), de ez nem változtat ama tényen, hogy a nemzeti identitás legfőbb biztosító ma is a „*múltról szóló közös tudás*” lenne, ami még véletlenül sem azonos sem a terméketlen múltba fordulással, sem a „közös érvonalról” való szüntelen kántálással. Szellemi, műveltségbeli emlékekhez, közösségi magatartást formáló tradíciókhoz való ragaszkodás ez, amit – éppen a példátlan sokaságú világirodalmi hatást, párhuzamot, kötődést fölmutató Szörényi Lászlót olvasva – csak az nem ért meg, aki nem akarja.

A szerző minden könyvében e mültről való közös tudás jogáért emel szót, mert tudja, hogy az erre való érzékenység és hajlandóság országunk lakosságában – hála minapi hatalmasságaink szorgos munkásságának is – igen gyatra. Ez a kötet az utóbbi évtizedek jelenségeit állítja pellengérré, és joggal, mert valljuk meg: amit a század első fele „adott” nemzettudatunknak, Trianonnal és a világháborúkkal, az sem volt fáklyásmenet, de a műveltség teremtéséhez és áthagyományozásához szükséges intézményekben, tudati-pszichés készségekben a kommunista éra olyan rendet vágott, hogy ma is arról koldulunk – s csak az isten tudhatja, hogy még meddig. A klasszikusaink szövegeinek csonkítási gyakorlatáról beszélő dolgozat valójában a társadalom kiskorúsítását, idomítását célzó hatalmi hadjárat egy nagyon fontos manőverét ágyúzza elszánt szarkazmussal, érettünk, szegény szocialistásan nyomorékká művelt olvasókért („delfinekért”) szólva, a múltunkról való közös tudás folytonosságának jogáért perelve. Az emlékezet kiöleése, a felejtetés régi gyakorlata a hatalmaknak, de Szörényi maróan gúnyos stílusával azt is bizonyítja, hogy amit a Kádár-korszak kommunista

irodalompolitikája e téren elkövetett, az minden képzeletet fölülmúl. Nem is annyira a brutalitásával (nagy volt itt a *látszatszabadság* – Rákosi országlásához képest!), mint inkább az eszement bornírtságával. A szövegkiadás módja ugyanis nemcsak arról szólt – a dolgozat tanúsága szerint – e „cenzúramentes” világban, hogy betiltottak ezt meg azt, hanem arról is, hogy gyakorta nem tudta a jobb kéz, mit csinál a bal, hogy kiadók versengtek magánszorgalmú ideológiai és „erkölcsi” fölviigázókként a minél hatékonyabb eredményekért. Amit esetleg az egyik kiirtott, azt a másik – félig-meddig – visszaállította, hogy másvalamit írson ki helyette, ami valaminő figyelmetlenségből megmaradt az előbbinél, és így tovább. A Kádár-korszak egyszerre megnyomorított és egyszerre szemforgatóan haszonleső, az érték tiszteletével mit sem törődő tudatát jelzik az ehhez hasonló, katasztrofális számárságok, mert hiszen ki vehetné komolyan, hogy például a beatzenében, az angol királyi család intim viszonyaiban, a színészek nevelésében és a számítógépes világban egyként otthonos életműsorozat-szerkesztőnek parancsba adták: a Karinthy-műben határos országokként szereplő Magyarországot és Szerbiát írja át – minden jelzés nélkül – Dániára és Norvégiára! (Ez a – nyilván az irredenta vágyakat leszerelni óhajtó – idétlenség a *Tanár úr kérem* szövegében aztán a Talentum Diákkönyvtár kilencvenes évek elején [!] kiadott Karinthy-kötetében is megmaradt!)

Huszonhét magyar klasszikus – Bessenyei Györgytől Dsida Jenőig – munkáinak a sorsát szemlélte végig Szörényi, a névsort bizonytalán bárki kiegészítheti. A nemegyszer lobogóul is kitűzött magyar klasszikusok műveiben nem volt szabad imádkozni, Istent emlegetni, a bolsevikokat nem szeretni, bizonyos csúnya szavakat (zsidó, csonka, oláh stb.) és városneveket leírni, arra emlékeztetni pedig bármivel is, hogy ez az ország egykoron nagyobb volt, mint manapság, pláne nem. Mi aztán e szellemi öncsonkítás jegyében – elvégre az 1920-as geográfiai transzcírozás brutálisan tökéletlen munkáját be kell végezni valakiknek az agyakban és a lelkekben is – rettenetesen vigyáztunk a szomszédos – vagy Trianon nyomán szomszédossá lett – népek mimóza-lelkére, igaz, ők a miénkre már kevésbé (erről is van megszívlelendő írás a könyvben, például a *Bronzvendég a katedrálisban* és a *Szent Gellért, a bakonyi románok apostola* című). Ilyenformán e gondos módszer nem a bundás indulatokat zabolázta meg, hanem máig nyúló sikerrel tette sükketté ezt a népet önnön történelmére és tradíciójára. Szörényi természetesen nem azért perelte vissza például József Attila „gyermetegen irredenta” versét (*Nem! nem! soba!*), hogy ezt harsogja mindenki óvodától az egyetemig, hanem mert annak a költői pálya kifejlésére utaló poétikai konzekvenciái is lehettek. A József Attila-vers azóta megjelent (senki nem kapott lóra, aki olvasta!), de a szövegek többsége ugyanolyan állapotban van, ahogyan azokat a hazug kor reánk hagyományozta (l. az említett Karinthy-példát). Virágozhat hát továbbra is az értékek folytonosságának a hiányától szenvedő emberi butaság, a szövegkiadások terén ennek nemigen van akadály. A kommunista irodalompolitika eredménnyel tette meg a magáét abban a küzdelemben, amely a korszerű nemzettudat kialakulásának lehetetlenné tételére szegődött, mondhatnánk: az általa (is) elvégzett – s a gyáva vagy éppen túl bátor szorgalmasok által tovább cifrázott – tudati csonkolás történelemformáló tényé lett mára. Szörényi persze nem utólag lett bátor: a maga korában tette nevetségessé gyilkos humorával azt a jelenséget, amelynek gyakorlása során – ahogy mondja – nemcsak a filológiai tisztesség esett kútba (ez az ország egyik legjobb filológusának nyilván már önmagában is sértés volt), hanem egy nemzet elleni (tudati) merénylet is lezajlott.

A rövidebb írások is e vállalt múltfoltozó, tudattisztító tevékenység néhanapi (bár olykor eléggé sűrű) melléktermékei, példás filológiai alapossággal és szarkasztikus előadókészséggel, egyszersmind a születés pillanatának tudati, lélektani lenyomatát – az aktualitás jegyeit – is magukon viselik nemegyszer. A *(N)agytakarítás* című fejezet valamennyi írása – az együgyűen vonalas úttörőzsebkönyvekről és a szocialista nyelvkönyvekről szóló kivételével – a rendszerváltozás idején keletkezett, bennük többször a felszabadulni látszó szellem derűs elégtétele villant (ilyen a Sztálint köszöntő verseket, a Rákosi–Babits „viszonyt” elemző eszme-futtatás vagy a később – jelentősen módosult formában – megvalósult „Leninkertre” tett javaslat). Máskor a szerző nem is rejtett aktualizáló szándékkal beszélt a fölismereendő és *tudatosítva* bevallandó múlt erkölcsnemesítő mozzanatairól (*Szolgaföldben; Recsk; Tetovált Sztálin; A makai vértanúk*), vagy a gyorsan forduló idő gyarló vadhajásaira figyelmeztetett, többek között a fölöslegesen gyanúsítgató éberség (*Ajvő*), esetleg a „kultikus nemzeti önimádat”, a föllobbanó gyűlölet és bosszútervek veszélye okán (*Új borvát folyóirat*);

Szabadság tér). Azt hiszem, a *Glosszárium* címen összegyűjtött, olykor alig pár sornyi jegyzetek azok, amiket a legjobban megviselt az idő, nem egyébről, csak mert az írásra szólító egykori rádió- vagy sajtóbéli számárságok tizenöt-huszonöt év múltán már nem mindig figyelemre méltóak. Ha *akkor megjelenbettek volna* (mint említettem, a többségük nem jelenhetett meg), a hatásuk megsemmisítő *lebetett volna*. Hamisítatlan Szörényi-írások persze ezek is, többször anekdotikusan kerek történetek, akad közöttük olyan, amit bátran ajánlanék annak, aki depresszióban szenved (a *Testvérváros* címűt mindenképpen). Számomra azok a ma is elevenek, amelyek az akkori idő lélek- és tudatpusztító hazugságainak öntelt magabiztosságát szerették volna eltakarítani az útból. Ilyenek a többször is tollhegyre került Forradalmi Ifjúsági Napok történelemhamisítást és groteszk fontoskodást vegyítő népbútításáról szólók, vagy azok, amelyek a műveltség látszatában tetszelgő, könnyű kézzel odavetett „eszmefuttatásokat” billentették (volna) helyre (a kor ügyeletes „eligazítóinak”, Kazimír Károlynak, Ungvári Tamásnak, Farkasházy Tivadarnak meg persze az „éberségben verhetetlen kritikusként” – ha jól emlékszem, a szó Pomogáts Bélától való –, E. Fehér Pálnak a „tudományos felfedezéseit” például).

Szörényi László mindig is úgy tudta, hogy a nemzeti tudat épen tartásáért az értelmiség a felelős. Ma persze egyáltalában nem az épen tartásról, legfőljebb a széttaposott törmelékek számbavételéről, mentéséről lehet szó. Ehhez sok olyan egészséges tudat és lélek kellene, mint az övé. Aligha lehet véletlen, hogy – a szakmától is ellopva az időt – erejének jó részét az elmúlt negyvenvalahány esztendő romboló jelenségeinek tudatosítására „pazarolta”, munkáinak hatásosságában mégis egy kissé kételkednem kell. Amikor tizen-egynehány éve oly felejthetetlen percekhez szerzett nekünk az órákon, azt is megemléltette egyszer, hogy Esterházy Péter *Kis Magyar Pornográfijának* nyelvi ötleteit nem értik a nyugati diákok, mert soha nem tanultak marxizmust. Mi, szerencsésebbek (?) tanultunk marxizmust, ebben hiba nincsen, többségünkben jól el is hülyültünk tőle, ezért hát el kell telni jelentős időnek, amíg rádöbbenünk arra, hogy mit nem tanultunk-tanulhattunk meg. Nem tanulhattuk meg például a történelmünket, s ez végzetes, mert úgy igaz, ahogy a szerző a már említett *Nemzet és lakosságban* fogalmazott: „az idő a nemzetnek történelem, a lakosságnak pusztító tartam”. Mi az emlékezetét veszített örök jelenben szédelgünk – „jövője” csak annak van, akinek sok pénze is –, bennünk valóban „megállt az idő”, elveszítettük a történelmi kontinuitásra, így a tradíció értékalkotó szerepére apelláló figyelmeztető szóra való érzékenységünket is. Az ünnepeinket, a hagyományainkat elrabló vagy agyafúrt módon meghamisító, az emberi és nemzeti szolidaritás (szeretetet nem merek mondani, mert még rólam is azt gondolja valaki modernizátori elme, hogy kötelezővé akarom tenni a hittant) eszményét kiölő, csábosan dupla fenekű kádári szocializmus úgy nyomorított öntelten elégedett bennünket, hogy éppen a nyomorúságunkat ne legyünk képesek fölismerni. Így aztán nemcsak az a baj, hogy az ifjabb korosztály már nem érti közösen elszenvedett történelmünk hívószavait, hogy már nem tudja elénekelni az amúri partizánok dalát vagy az *Internacionálé* csasztuskaváltozatát (Orlovsky Géza is említette ezt), hanem az is, hogy – kivéve tán a szakfilológia szerelmeseit – a múlttal értékhordozó kapcsolatot teremteni akaró Szörényi Lászlóról is hamarosan csak úgy fogunk beszélni, mint az anekdoták hősről, mint egy viccesen jópofa csodabogárról. Mindent érteni fogunk, amit leírt, a lényegét kivéve. A szerző műfajilag – így színvonalában is – kényszerűen vegyes, de elegáns könyvének ez is a tanulsága.

Meg valami más is még. Az az irodalomszemléleti paradigmaváltás, amelynek citatológiai illemkódexét Szörényi soha nem követte (pedig állítom, hogy a kisujjában van az egész), olyan értékválasztási preferenciákkal lép föl újabban, amelyekben az irodalom nemzeti szempontjainak nemigen van helyük. A tragikus (például nemzeti) mítoszokat ki kell venni az irodalom illetékességi köréből, mert azok – mindenre választ adva – totális megváltást ígérnek, s az ilyesmiből mindig diktatúra lesz, mondja még ez a fölfogás – néha diktatúrára hajló türelmetlenséggel persze. Lehet, hogy a szerencsésebb sorsú Nyugat-Európában ez az uralkodó, sikert is ígérő mód, de mi nem ott laktunk és lakunk, s ezt Szörényi nagyon jól tudja. Ő ragaszkodik a nemzeti paradigmához, de a vak is láthatja: a legjobb magyar filológiai hagyományra és az európai gondolkodás igazi bölcsőjére figyelve teszi, s még csak véletlenül sem fülel a búsmagyarkodás provinciális hangjaira. Mert abban visszavonhatatlanul igaz van az új fölfogásnak, hogy tragédiákról is lehet nem tragikus szemlélettel és nyelven beszélni, s én azt hiszem, erre szerzőnk művénel ragyogóbb példát nem sokat lehetne találni. Szörényi László arra

képes, amire csak kevesek ebben a megnyomorított tudatú térségben. Szórakoztatva emeli emlékezetünkbe valós értékeinket, miközben – forgatva a humor és az irónia fegyverét – nevetve tudja elbúcsúztatni (nem elfelejteni!) a megőzésre méltatlan hitványságot. Vigasz is ez – most már csak legyenek fülek a hallására. (*Felsőmagyarország Kiadó, 1998*)